

ТЕМА ДИТИНИ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Література для юного читача початку ХХ століття постала з гуманістичних традицій української літератури ХІХ ст. і так само мала дві виразно окреслені тенденції, дві проблемно-тематичні домінанти. Одна з них – це виховання загальнодемократичного світогляду, людської гідності, честі, внутрішньої свободи особистості. Друга – прагнення більшості авторів прищепити молоді паростки національної свідомості, любов до рідного слова, до свого народу, гордість за нього.

На початку століття означений жанр представлений такими іменами, як Олена Пчілка, І.Франко, М.Коцюбинський, Леся Українка, В.Самійленко, Б.Грінченко, В.Винниченко, Олександр Олесь, Уляна Кравченко та інші. Ввійшли до кола дитячого читання й твори С.Васильченка та А.Тесленка. Їхнім адресатом був переважно селянин, малоосвічений, небагатий читацьким досвідом. Але оповідання про дітей, близькі до юного читача своїм героєм, були, як правило, зрозумілі дітям завдяки специфічній концепції адресата.

Українських літературних критиків захоплювала майстерність змалювання персонажів у прозі І.Франка, М.Коцюбинського, Б.Грінченка, В.Винниченка. Ця оцінка стійко повторюється і в загальних історіях української літератури [4, 5, 6], і в окремих присвячених їх творчості працях [3, 8]. Однак літературні критики не зупинялися спеціально на своєрідності поезики їхніх дитячих оповідань, а проблема ця актуальна. Наприклад, у М.Коцюбинського, дитяча література була в колі інтересів протягом усього життя. У 1912 р. у листі до молодого Павла Тичини він писав: „У нас, дуже слаба література для дітей, і коли б хто зробив переклад кращих російських творів для дитячої літератури...” [7, Т. 3, 115].

Метою статті є висвітлення впливу навколишнього середовища і суспільного ладу на становлення психіки маленької особистості у дитячих оповіданнях І.Франка, М.Коцюбинського, Б.Грінченка, В.Винниченка вказаного порубіжжя, не претендуючи при цьому на повноту і цілісність розробки такої складної проблеми. Ця стаття є органічною частиною більшої праці „Поетика дитячих оповідань у творчості українських письменників”.

У кінці ХІХ – початку ХХ століття в українській літературі створюються прекрасні зразки малої прози, зокрема при осмисленні теми дитинства. Це, перш за все, дитячі оповідання видатних прозаїків І.Франка, М.Коцюбинського, Б.Грінченка, В.Винниченка. У розробці дитячої теми попередниками митців були Т.Шевченко, Марко Вовчок, О.Стороженко, Ганна Барвінок: в їхньому жанровому репертуарі значне місце займали поезії, повісті, дитячі оповідання і казки.

Починаючи з 70-х років ХІХ століття в українській літературі особливо інтенсивними стають ідейно-моральні пошуки, зв'язані з активізацією в суспільстві процесів національної ідентифікації, боротьбою за визнання і функціонування української мови, з прагненням до збереження багатой фольклорної традиції з її інтеграцією в національну культуру.

Творчо використовуючи традиції своїх попередників, І.Франко, М.Коцюбинський, Б.Грінченко, В.Винниченко в кінці ХІХ – початку ХХ століття звернулися до жанру

дитячого оповідання. Насамперед митців цікавила соціальна і морально-етична проблематика. Вони зуміли в своїх оповіданнях відобразити велику картину людських драм, внутрішню красу своїх героїв, висловити глибину думок та розкрити таємниці поривань їх душі, багатогранність і багатство дитячого світу, велич дитячого духу, щирість вчинків і велику людяність, даровану природою та Богом.

Одна з важливих тематичних ліній у зазначеній проблемі – це співіснування маленької особистості з природою та прагнення до пізнання її краси. Дитину, яка постійно перебуває в ситуації пізнання, вабить цей новий незвіданий обшир, повний таємниць, інтриг, які вона хоче відкрити, побачити й пережити сама. І достатньо дитині хоча раз відчутти магнетизм природи – вона довіку стає її полоняником, приймає перше життєве причастя на лоні своєї другої матері – природи.

Саме так трапляється з Гадзуною – п'ятирічною героїнею новели „Мавка” Івана Франка. Еквівалентом поетичної душі дівчинки стає ліс, чарівна сила й магнетична енергія якого переймають Гадзуню ще з народження. Річний цикл життя лісу адекватний духовному і фізичному зростанню дівчинки. Вона здатна відчувати його силу навіть дистанційно – перебуваючи в хаті, інтуїтивно вбирати енергію лісу, причому сприймати її кількома рецепторами одночасно. Лісова пісня, зіткана з різних таємничих нот, які то „щемлять у серці”, то „рвуть думку з собою”, то „будять бажання жити”, абсорбує дитячі переживання, а натомість плодить талант і дарує їй відчуття іншого виміру – надзвичайну силу уяви, фантазії, повсякчасне відчуття „лісу і його тайників”. Ця „темна пахуча безвість”, „безмежний непрозорий простір” – модель маленького зеленого світу Гадзуні, в якому відбувається духовна комунікація дитини з уявним, фантастичним, проте таким видимим і реальним для неї світом лісових духів та мавок. Це світ добрий, тотожний дитячому еству, витворений яскравою й поетичною уявою, врешті світ, з яким дівчинка остаточно злилася воедино: „Дитяча уява день і ніч блукала по лісі, знаходила в його голосах відгомін своїх дрібнесеньких, а проте для неї таких важних і величних радощів і терпінь” [9, Т. 15, 92].

Табу ходити в ліс самій, бо там живуть мавки, стає для Гадзуні не так заборонаю, як інтригою, що збуджує цікавість дитини й навіть переходить у сферу позасвідомих станів, коли дитяча фантазія повністю вивільняється у сновидіннях, починає продуктивніше генерувати різнобарв'я асоціативних образів. Так казки і розповіді дорослих про лісових духів та мавок знаходять своє продовження в дитячій уяві та сновидіннях, де навіяні образи передано у вигляді певних символів й імітованого спілкування Гадзуні зі світом „лісових духів”. Цікаво, що цей міфічний світ, такий страшний і недопустимий для дорослих, у сприйманні дитини є бажаним, очікуваним. із ним Гадзуною єднає „вузька стежка до лісу” – своєрідний символічний місток між контрастними просторами – хатою з її страшними „дідами”, „кусіками” й казковим, надреальним (у сприйнятті дитини) світом, де „гомонить вічна лісова пісня”. Тому, полишивши реальний, буденний простір, дівчинка немовби переселяється в цей фантастичний світ, живе за його законами, об'єднується з його мешканцями й починає своє загравання з мавками. Гадзуня – людська дитина – тепер боронить мавок від тих самих людей: „Любі мавочки, вони, певно, прийшли за мною сюди! Та й що не боялися! Адже якби їх люди спіймали, то забрали б їх у торбу, аякже!.. Дали б тій поганій кусіці в торбу! Але ні, вона не дала би мавок, вони такі добрі, такі гарні!..” [9, Т. 15, 94].

Загадкова смерть дівчинки, що наприкінці новели виглядає реалістично й трагічно, сприймається як переселення її в цей містичний світ духів, в якому Гадзуня, здавалося, вже перебуває цілком: „Вона лежала, обнявши міцно березу заков'язлими ручками. Отворені очі не блищали вже, тільки на устах застив розкішний усміх; видно Гадзя тільки що перестала бавитись з мавкою” [9, Т. 15, 95].

Гадзуня сприймає й відчуває ліс як казку, як безмежне зелене царство, а себе ототожнює з його надреальним міфічним світом.

В оповіданні „Ялинка” Михайло Коцюбинський описав не казкові пригоди хлопчика в передріздвяну ніч, хоча воно писалося як новорічний дитячий твір, а реальне народне життя. Маленький хлопчик Василько перемагає свій біль, коли батько рубає подаровану йому ялинку. Дорого це коштує дитині. З глибоким психологізмом змальовано під час рубання ялинки паралельно стан хлопчика і „стан” дерева: „Ялинка затремтіла від низу до верхечка, наче злякалася несподіваного лиха, і кілька зелених глиць упало на сніг. Яким рубав, а ялинка тремтіла, як у пропасниці. Василькові здавалося, що вона от-от застогне” [7, Т. 1, 86]. Потім, щоб не бачити свіжого пенька, він закидає його снігом.

Таким чином він сприймає загибель „звичайного” дерева, як смерть живої істоти.

Отже, у момент сприйняття навколишнього середовища, картин природи, дитина намагається одухотворити неживі істоти. Перебуваючи у тісному контакті з природою, дитина ніби-то переноситься в цей, ще не досліджений нею, фантастичний світ, який вона сприймає крізь „рожеве” скельце власної уяви. І цей світ відповідає дитині взаємністю.

Наступною лінією зазначеної проблеми є саможертвність маленьких героїв. Так, в оповіданні „Харитя” Михайла Коцюбинського найбільше зворушує любов до батьків головної героїні. Щоб потішити хвору неньку, врятувати сім'ю від голоду, Харитя сама спозаранку йде в поле жати жито. Пейзаж, створений автором, посилює враження її загубленості серед полів, контраст між життям дівчинки і природою: „Босі ноженята ступали по втопаній стежці, над головою, межі колосками, синіло небо биндочкою, а з обох боків, як стіни, стояло жито й шелестіло вусатим колоссям. Харитя опинилась наче на дні моря” [7, Т. 1, 20].

Письменник зворушливо малює її портрет: „Любо було глянути на її дрібненькі, запечені на сонці рученята, що жваво бігали від однієї роботи до другої. Великі сиві очі з-під чорних довгих вій дивилися пильно й розумно. Смугляве личенько розчервонілося, повні уста розтулилися, – вся увага її була звернена на роботу” [7, Т. 1, 19]. Ніжна, чуйна, працьовита, вона „ластівкою припадає коло недужої матері”. Їй властивий природний оптимізм, навіть у важкому горі вона не складає рук. Особливо хвилює у восьмирічній героїні почуття відповідальності за долю родини. Вона думає, як вижати нивку, як звести хліб до стодоли. Адже надіятися ні на кого: батько помер, мати нездужає. Автор тонко розкриває внутрішній світ Хариті, показує її в смутку і в радості, захопленою надіями і пройнятою страхом. Стежачи за її маленькими радощами, тривогами і розчаруванням, читач відчуває всі порухи її дитячої душі.

Саможертвність Хариті полягає в тому, що залежно від обставин (хвороби матері) вже у восьмирічному віці вона відмовилася від простих дитячих радощів, а віддала всю себе насправді важкій, дорослій праці.

Натура Хариті глибока, стійка, мужня (ясно все це настільки, наскільки ці риси притаманні дітям такого віку). Вона здатна на складні, по-дитячому зв'язні роздуми, їй властиві сумніви і вагання, вона витримує довгу боротьбу між страхом і обов'язком.

Саможертвність Федька, головного героя оповідання Володимира Винниченка „Федько-халамидник”, на відміну від Хариті, полягає зовсім в іншому.

В оповіданні Федькові опозиційний панський син Толик. Розхристаний і розбишакуватий Федько може розвалити дитячі будиночки з піску, може відвоювати повітряного змія. Толик чемний, причесаний і тихенький. Але Федькові до снаги прокататися на крижині під час весняного льодоходу і врятувати напівпритомного від страху Толика з тієї ж пригоди, а тоді ще й мужньо прийняти на себе вину і кару за скоєне і, врешті, своєю дитячою смертю довести свою „справжність” і велику людяність. Толик же в буквальному розумінні „виходить сухим із води”, від страху втрачає голову й совість і залишає свого рятівника у крижаній річці, а далі „підставляє” Федька під кару, а по його смерті приходиться забрати у матері виграного в суперечці за „льодову” пригоду чижика [1, 80]. І все чемно, тихенько, „причесано”.

Тут з особливою чіткістю відчувається психологія людини, для котрої бешкет – не якась там забаганка, а потреба душі, висловлена з щирим пафосом, глибоким переконанням у тому, що „Федьки” – кращі ніж „Толі”. З Федьків виростають герої, захисники, лідери; з Толиків – нікчеми, боягузи і зрадники.

Федько чинить, як маленький апостол, а зносити муки йому допомагає іще одна моральна якість – „чесність із собою”. Адже Федько знає, що правда – на його боці, йому достатньо того, що сумління спокійне. А дбати про позірну невинність в очах „суддів” – то уподібнюватися таким, як Толик. Хай навіть для виправдання у Федька більше ніж достатньо підстав, хай навіть похвалитися він міг би своїм героїзмом, – все одно не бажає бути причиною страждань іншого, хай навіть слабкого, мізерного, підлого – власне, тому що слабкого, мізерного й підлого (може, хоч після цього і в ньому заговорить сумління). Вчинок Федька – то подвиг маленької Людини, характер якої виписано з великою художньою переконливістю.

Отже, кожна людина, у будь-якому віці, навіть зовсім ранньому, спроможна жертвувати життям і в прямому, і в переносному значенні.

У цих двох оповіданнях по-різному розкривається велич дитячого духу, хоробрість ставлення до викликів долі, велика людяність ще не зовсім сформованої особистості.

Яскраво вимальовується ще одна тематична лінія – моральні страждання дитини як наслідок „казарменого режиму” та антинародної політики у системі виховання.

В оповіданні „Оловець” Іван Франко змалював страшну і хвилюючу картину знущань учителя зі своєї жертви, беззахисного школяра, показав благородство душі хлопчика. Зимового ранку оповідач на шкільному подвір'ї випадково знаходить невеличкого олівця. Ця знахідка великою радістю була для бідного хлопчика. Йому й на думку не спало, що олівця міг загубити якийсь школяр. „Котрий тут у нас школяр губить олівці! То мусив бог зна якийсь незнайомий пан приїздив до професора, – ну, певно, то він якимось дивним способом загубив оловець” [9, Т. 15, 136]. Недовго довелося хлопцеві радіти зі своєї знахідки. Згодом, як з'ясувалося, оловець належав доброму приятелеві Степанкові, який зазнав нестерпних фізичних покарань: п'яний кат-учитель, побачивши, що він не пише цифр, розлютився, „... вхопив Степанка за волосся, перевернув його на крісло і почав щосили швяти різкою. Степанко закричав з болю, але крик, бачиться, тільки дужче дразнив

оп'янілого професора". Учитель, катуючи хлопця, приказував: „Аби ти знав на другий раз, як олівці губити!" Осатанілий учитель не переставав сікти тіло дитини різкою і „...кождей її свист, кождей ляск на грубу полотняну сорочку Степанка стрясав і здавлював тридцять дитинячих серць у класі, витискав новий крик болю і розпуки з груді Степанка" [9, Т. 15, 137].

Батько Степанків був бідний селянин. Він не міг забути великої шкоди – втрати олівця; за це і від нього дісталось хлопцеві. Далі дія оповідання замикається на внутрішньому світі переживань хлопчика, котрий не може пробачити собі власної слабкості, через яку не насмівився повернути олівця відразу.

Олівець – стає своєрідною символічною деталлю, яка тестує сумління малого школяра, наповнює всі його дитячі відчуття, перемагає інші бажання, переходить на новий рівень вражень: „нерви немов чули здалека дотик олівця" [9, Т. 15, 138]. Хлопчик ототожнює себе з нещасним, через нього покараним Степанком, уявно переживаючи й імітуючи всі перенесені ним фізичні страждання.

Автор вдається до цікавого засобу відтворення дитячого сприйняття. Психологію несправедливо покараного школяра передано не безпосередньо, а через внутрішні переживання іншої дитини, яка вважає себе винною у тому, що відбулося. Так письменник показує момент дитячого самоусвідомлення. Чутлива душа хлопчика реагує на кожную подію, так чи інакше пов'язану з олівцем.

Це саморозкриття внутрішнього світу малолітнього персонажа ще раз підтверджує думку письменника про те, що діти набагато сильніше, ніж дорослі, здатні відчувати свою вину та каятись у вчиненому.

В оповіданні „Дзвоник" Бориса Грінченка розповідається про семирічну сільську дівчинку Наталю, яка опинилася в сирітському притулку губернського міста. Вся увага письменника й педагога зосереджена на дослідженні моральних страждань дитини.

Наталі нелегко жилося і вдома, особливо після того, як не стало матері. Тепер, на перший погляд, усе змінилось на краще: вона нагодована й одягнена, спить у чистому, теплому ліжку. І все ж дитині в притулку невимовно тяжко, бо відчуває себе самотньою, чужою, відірваною від звичайного сільського побуту, а ще, чи не найголовніше, глузування однолітків травмують її психіку.

Тому Наталю мучив сором, пригнічувало вороже ставлення інших дітей, на яке не звертали уваги педагоги. А ще шкільний дзвоник, уособлення казарменної системи, суворої регламентації, стає тягарем для самотньої дитини. „Дзвоник будив її – вона вставала, кликав снідати – вона йшла, велів учитися, вона вчилася, витискав з класу після лекції і знову наказував сідати – вона слухалася. І так усе: сон, їжа, гулянки, науки – все дзвоник велів, промовляючи своїм гострим, ухові дошкульним, голосом. Тепер у неї не було своєї волі – він усю забрав" [2, 51].

В оповіданні передано страшний внутрішній стан дівчинки. Наталя переконується, що їй не вирватися з бездумної неволі притулку, який в її уяві все частіше асоціюється з тюрмою. І її звертання до начальниці Олександри Петрівни дозволити їй втопитися у дворі в колодязі з надзвичайною силою художньої правдивості розкриває душевну трагедію дитини, має пряме педагогічне спрямування.

Причиною трагізму маленької дівчинки є жорстока антигуманна система виховання, усталена в дитячому будинку, повна байдужість до духовного світу вихованки, ігнорування індивідуального підходу до її особливості.

Питання навчання і виховання глибоко хвилювало письменників. Тогочасна школа, не ставила своїм завданням просвітити народ. Після школи діти виходили такими ж темними, як і були, або, що гірше, виходили з порушеною психікою після жорстоких катувань та повної байдужості до внутрішнього світу школяра.

Окремою проблемою у прозі тогочасного періоду постає проблема дитячої злочинності. І дуже часто письменники звертають увагу на проблемні дитячі типи, намагаючись зрозуміти причину їхнього поганого виховання, схильності до вуличного життя і злочинських учинків.

У творчості І.Франка простежується тип злочинця-підлітка, найяскравіше втілений у малолітніх персонажах з оповідання „Яндруси” – українського автоперекладу першого розділу повісті „Lelum i Polelum”. Головними героями оповідання є вуличні хлопчачки Начко та Владко, характери яких розкриваються в середовищі подібної їм компанії „яндрусів”, яку Франко називає збірним поняттям „галаслива голота”, „нетерпелива галайстра”, „бахурня”. Начко та Владко, – душа цієї компанії, її авторитетні лідери, що відзначилися не лише своїм умінням веселити аудиторію ровесників, а й здатністю “упоратися” в чужих садах і городах, та ще й, уникнувши погоні, вернути з багатою здобиччю. Власне, ці близнюки зображують своєрідну вікову психологію підлітків-волоцюг, об’єднаних міським простором львівської вулиці, що стала для них не лише місцем розваг, а й середовищем виживання, досягнення зрілості, врешті, етапом дитячого становлення: „Львівська вулиця – се також свого роду школа, де тон і словар для всіх однаковий і обов’язковий” [9, Т. 17, 216].

Ця солідарність „яндрусів” в усіх виявах дитячої поведінки: у мовленні, психології, соціальному статусі, а також у способі життя, який дуже суперечить і морально-етичним, і правовим нормам. Щоб улаштувати такий собі заміський відпочинок у лісі, хлопчачки обирають людські городи й сади.

Саме за цей вчинок Начко та Владко потрапляють до рук господаря, а згодом у поліцію. Але Франко акцентує увагу не так на злочинстві підлітків, як намагається заглибитись у їхню психологію, побачити в них певну суспільну верству, певний людський тип. Опинившись на лоні природи, це дитяче товариство виявляє зовсім інші риси своєї вдачі. Відбувається дивна психологічна трансформація підлітків: щойно буди простими злодіями-шибениками, діти немовби розчиняються у світі природи, оголюючи свою істинну добру та щирі сутність.

Психологічну мотивацію поведінки вуличних хлопчачків, особливо Владка й Начка, подано в широкому соціальному зрізі. Відповідальність за хибне виховання та голодне безпритульне життя цих міських волоцюг письменник покладає на суспільність, що „як була, так і лишиться байдужна на долю того подення, як була, так і буде вдсятеро прудкіша до пімсти і кари, ніж до любові, пробачення та материнської дбайливості” [9, Т. 17, 222].

Герої оповідання М.Коцюбинського „Маленький грішник” знедолені, напівбезпритульні діти вулиці. Виростають вони без батьківського догляду, „виховуються” під чужими парканами або під мостом. Становище тих Дмитриків, Гаврилків та Марійок, як видно з оповідання, аж ніяк не краще, коли не гірше, ніж у сільських знедолених дітей. Капіталістичне місто ще жорстокіше, ще байдужіше до долі людини ніж село. Автор переконливо показує, що справжньою причиною морального спотворення дітей і зросту їх злочинності є тяжкі злидні.

Хороший, із прекрасними чистими пориваннями хлопчик Дмитрик, потрапивши в погане оточення, стає на слизьку стежку. Автор проводить свого маленького героя через цілу серію незвичайних для дитини пригод, викликає в його душі смутні відчуття „гріха” перед матір’ю, свідомість морального падіння. Митець не втрачає віри в добро, в моральне одужання дитини. В кінці твору малий Дмитрик впевнюється, що він робив недобре, але ця впевненість йому дорого коштувала. Він щирозсердечно розкаюється і засуджує свої негідні вчинки. Переживання хлопця такі глибокі, що немає сумніву – на старий шлях він не вернеться.

Стислістю розповіді, простотою і невимушеністю сцен, намаганням психологічно пояснити вчинки свого героя і вмінням знайти соціальне пояснення трагедії Дмитрика, Коцюбинський підноситься до помітної майстерності в розробці зовсім звичайного сюжету. Він свідомо уникає описовості і нагромадження подробиць. Письменник подає лише те, що прямо стосується розкриття теми, вирізьблення характерів, розповідає про „гріхи” Дмитрика і його спільників, коротко, скупими, але різкими мазками малює фон, на якому розгортається дія, – злочинно байдуже до „грішних” чи „праведних” вчинків Дмитрика буржуазне місто з його суспільними контрастами.

Дмитрик піддається швидкому настрою. Йому шкода хворої неньки, що змушена важко працювати, але він трохи легковажний. Замислитися над чимось він може лише „на хвилинку”, бо „не така була погода, щоб смуток затримався в його серці”, він вибіг з хати, забувши материну заборону, „скубнув по дорозі за хвіст козу і весело засміявся”. Другого дня повторюється те саме. Хвора мати посилає сина по хліб; йому сумно, „жалко недужої мами, але тільки до сінешнього порога. За порогом він забув і маму, і свої турботи” [7, Т. 1, 134]. Він не довго вагається, віддаючи материні копійки Гаврилкові на ножики. Слабовольністю Дмитрикової натури пояснюється й те, що він захоплюється „силою” і „розумом” безпритульника Гаврилка; „чув дитячим серцем, що так погано чинити” (грабувати сліпого старця, просити в прохожих на хліб, а витрачаючи на тютюн і т. п.), але й далі продовжував грішити.

Психологічну характеристику головного героя оповідання „Маленький грішник” автор подає в динаміці. Під кінець другої частини твору він показує, як у Дмитрика, що вчора залишив дома хвору, голодну матір, наростає тривога, передчуття біди. Ці почуття перемагають боязнь Гаврилкових глузувань, і він, залишивши компанію, біжить додому. Це вже початок чогось нового в характері хлопця, це – передвісник душевного перелому, що наступив після смерті матері, після катастрофи, що спіткала хлопця. В кінці оповідання Дмитрик поринає в гіркі роздуми про своє життя. Його мучить совість за вчинки, яких він вже ніколи не повторить.

Глибинного проникнення у внутрішній світ дитини позначається оповідання Б.Грінченка „Украла”. У центрі оповідання відтворено образ учениці Олександри, дівчинки несміливої, завжди приниженої. Художній твір буквально першою фразою вводить читача у суть конфлікту, який стався. Тільки вчитель зайшов до класу, як школярі оточили його, стали голосно і сердито про щось розповідати. Виявилось, що Олександра украла в іншої учениці шматок хліба і тепер її засуджували. Однак, під впливом учителя школярі змінюють своє ставлення до однокласниці, адже на такий вчинок її штовхнув голод. Учитель намагається пробудити в своїх учнів милосердя, вміння не робити поспішних висновків, відчувається, що його поведінка була завжди виваженою, гуманною, і тому йому вірять [2, 78]. Провідна ж думка, що пульсує в

підтексті оповідання: викриття соціального ладу, що примушував дітей трудівників на напівголодне існування.

Отже, тема дитини у творчості письменників кінця XIX – початку XX, є дуже актуальною тому, що через становлення психіки маленької особистості і чинників, які впливають на це становлення, можна простежити викриття суспільного ладу, який примушує ще не сформовану особистість діяти як доросла людина та лишає її дитячої безпосередності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. Оповідання. Роман „Слово за тобою, Сталіне!”, п'єса „Чорна Пантера і Білий Медвідь”. – К.: Наукова думка, 1999. – 440 с.
2. Грінченко Б. Без хліба. Оповідання / Вступ. ст. І.Пільгука. – К.: Дитвидав УРСР, 1958. – 178 с.
3. Єфремов С. Літературно-критичні статті. – К.: Дніпро, 1993. – 351 с.
4. Історія української літератури XIX ст. (70-90-ті роки): У 2 кн. / За ред. О.Д.Гнідан – К.: Вища школа, 2002. – Кн. 1. – С. 453 – 456; Кн. 2. – С. 191 – 233.
5. Історія української літератури XIX ст.: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. У 3 кн. / За ред. М.Яценка – К.: Либідь, 1997. – Кн. 3. – 70-90 рр. XIX ст. – 432 с.
6. Історія української літератури XX ст.: У 2 кн. / За ред. В.Г.Дончика – К.: Либідь, 1998. – Кн. 1: Перша половина XX ст. – С. 418 – 421.
7. Коцюбинський М. Твори: В 3 т. – К.: Дніпро, 1979. – Т. 1. – 316 с.
8. Панченко В. Будинок з химерами. Творчість Володимира Винниченка 1900 – 1920 рр. у європейському літературному контексті. – Кіровоград, 1998. – 272 с.
9. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1978-1979. – Т. 15. – 356 с.; Т. 17. – 345 с.

АННОТАЦІЯ

В статті освітається проблема впливу оточуючої середовища та суспільного ладу на становлення психіки маленької особистості в дитячих оповіданнях українських письменників кінця XIX – початку XX вв. (І.Франко, М.Коцюбинський, Б.Грінченко, В.Винниченко).

Ключевые слова: дитячий світ, відношення до природи, саможертвенність, антигуманна система виховання, дитяча правопорушність, становлення психіки дитини.

SUMMARY

In the article it's illuminated the problem of environment's and social order's influencing on a becoming of the small person's psychics in the Ukrainian writers' children stories of the end of XIXth – beginning XXth centuries (I.Franko, M.Kotsubinsky, V.Grinchenko, V.Vynnychenko).

Key words: children's world, ratio with the nature, selfsacrificity, antihumane system of education, juvenile delinquency, becoming of the child's psychics.